

Małgorzata Falkiewicz-Szult

Wielostronna aktywność dziecka kontekstem wspomagającym osiągnięcie dojrzałości szkolnej w obliczu zachodzących zmian oświatowych

---

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 2,
20-30

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

dr Małgorzata Falkiewicz-Szult
Uniwersytet Szczeciński
Katedra Wczesnej Edukacji

WIELOSTRONNA AKTYWNOŚĆ DZIECKA KONTEKSTEM WSPOMAGAJĄCYM OSIĄGNIĘCIE DOJRZAŁOŚCI SZKOLNEJ W OBLICZU ZACHODZĄCYCH ZMIAN OŚWIATOWYCH

TYTUŁEM WSTĘPU

Mamy już za sobą prawie 10 lat reformy edukacji. Obecnie stoimy przed nowymi wyzwaniami natury gospodarczej, edukacyjnej, cywilizacyjnej, politycznej, ekonomicznej itp. To wszystko niejako kładzie nacisk na kształcenie kreatywnych jednostek o otwartych umysłach i logicznego wyrażania myśli. Wychodząc z założenia, że edukacja powinna wspierać jednostki i grupy społeczne, istnieje potrzeba poszukiwania coraz to nowych rozwiązań, rozpatrywania i weryfikowania wielości możliwości edukacyjnych, poczynsży już od pierwszego szczebla edukacji. Współczesna sytuacja polityczna, ekonomiczna i oświatowa daje nowe szanse na dyskusje i debaty o charakterze kierunków przyszłości w wychowaniu w ogóle, a także w wychowaniu przedszkolnym. 29 stycznia 2009 roku, w Warszawie odbył się II Kongres Wychowania Przedszkolnego „Kierunek i Przyszłość” pod Honorowym Patronatem Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Luksemburgu Pani Ambasador Barbary Labudy Prezesa Kapituły Ogólnopolskiego Programu Partnerskie Przedszkole. Jednym z ważnych zagadnień dyskusji na Kongresie były zmiany w ustawie o systemie oświaty. W swoich rozważaniach będę starała się przybliżyć niektóre z nich w kontekście tytułu niniejszego artykułu.

Rozważania na temat przekroczenia progu szkolnego dzieci obecnie można umieścić w różnych kontekstach, zarówno w kontekście indywidualnego jak i społecznego rozwoju. Jak mówi dyrektor CMPPP Elżbieta Nerwińska – obniżenie wieku obowiązku szkolnego to działanie dla dobra wychowanków – umożliwiające wcześniejsze wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci oraz wcześniejsze odkrywanie ich uzdolnień, co z kolei ma pozytywny wpływ na ich rozwój intelektualny i emocjonalny. Chcę jednak wskazać na to, że kwestia obniżenia wieku szkolnego nie jest wolna od problemów i jest dyskutowana wśród decydentów oraz wśród różnych podmiotów edukacji odpowiedzialnych za wychowanie i nauczanie dzieci.

Zanim przejdę do zagadnień szczegółowych, chciałabym przybliżyć kilka istotnych zmian, jakie wprowadzono w ustawie o systemie oświaty z dnia 27 czerwca 2003 roku, dotyczących obniżenia progu szkolnego. W sposób syntetyczny zostały one zaprezentowane i poddane dyskusji na Kongresie przez A. Pery¹.

¹ A. Pery, Przewodniczący Stowarzyszenia Edukatorów, współpracuje z wydawnictwem Raabe i instytucjami szkoleniowymi. Ekspert w zespole MEN, sekretarz Kapituły Ogólnopolskiego Programu „Partnerskie Przedszkole”.

Art. 14. ust. 1. Wychowaniem przedszkolnym obejmuje się dzieci od początku roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 3 lata, do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 6 lat. Wychowanie przedszkolne jest realizowane w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego – **1. 09. 2012.**

Art. 14. ust. 3 Dzieci 5-letnie będą obowiązane odbyć roczne przygotowanie przedszkolne w przedszkolu, oddziale przedszkolnym zorganizowanym w szkole podstawowej lub w innej formie wychowania przedszkolnego. To powinna zapewnić sieć publicznych przedszkoli i oddziałów przedszkolnych. Ustawa wskazuje, że droga dziecka pięcioletniego z domu do najbliższego publicznego przedszkola lub oddziału przedszkolnego nie powinna przekraczać 3 km. **(1.09.2011).** Jeśli droga ta będzie dłuższa niż 3 km, obowiązkiem gminy jest zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dziecka lub zwrot kosztów przejazdu dziecka i opiekuna środkami komunikacji publicznej, jeżeli dowieżenie zapewniają rodzice. **(Art. 16 ust. 1).** Na wniosek rodziców naukę w szkole podstawowej może także rozpocząć dziecko, które w danym roku kalendarzowym ukończyło 5 lat. Ale dotyczy to dzieci, które wykazały dojrzałość psychofizyczną do podjęcia nauki w szkole – **1. 09.2012.** Taką decyzję podejmuje dyrektor szkoły, po zasięgnięciu opinii Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej. Dziecko, które zostało wcześniej przyjęte do szkoły podstawowej jest zwolnione z obowiązku rocznego przygotowania do szkoły. (art. 16. ust. 2). Decyzje w sprawie odroczenia obowiązku szkolnego dziecka podejmuje dyrektor publicznej szkoły podstawowej, w obwodzie której dziecko mieszka. Będzie to miało miejsce po zasięgnięciu opinii psychologiczno-pedagogicznej (art. 16. ust. 4).

4 lutego 2009 roku na Plenarnym Posiedzeniu Senatu RP zgłoszona została poprawka do rządowego projektu nowelizacji ustawy o systemie oświaty, dotycząca trybu obniżenia wieku szkolnego. Istota zmiany polega na odstąpieniu od różnicowania sytuacji dzieci sześciolletnich w zakresie możliwości wcześniejszego przyjęcia do szkoły podstawowej ze względu na miesiąc, w którym urodziło się dziecko. Rodzice wszystkich dzieci sześciolletnich urodzonych w danym roku będą mogli ubiegać się o przyjęcie do szkoły podstawowej na jednakowych zasadach. Warunkiem przyjęcia – na wniosek rodziców – dziecka sześciolletniego do szkoły podstawowej w tym okresie będzie wcześniejsze objęcie dziecka wychowaniem przedszkolnym oraz posiadanie przez szkołę podstawową warunków organizacyjnych umożliwiających przyjęcie.

Dzieci sześciolletnie, które nie były dotychczas objęte żadną formą wychowania przedszkolnego, będą mogły zostać przyjęte do szkoły podstawowej, jeżeli uzyskają pozytywną opinię Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej o możliwości wcześniejszego rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej. Wszystkie sześciolatki, które w latach 2009–2011 rozpoczną naukę w pierwszej klasie, zostaną – zgodnie z obowiązującymi przepisami – objęte subwencją oświatową. Ze względu na zredu-

kowanie rezerwy, która miała pozwolić na dofinansowanie organów prowadzących w dostosowaniu szkół do nauki i opieki nad dziećmi rozpoczynającymi naukę w szkole podstawowej, MEN prowadzi prace, które mają umożliwić dodatkowe dofinansowanie przygotowań szkół do wprowadzenia nowej podstawy programowej, (która zakłada m.in. obniżenie wieku szkolnego) ze środków Unii Europejskiej². Jest to ważny krok w doskonaleniu systemu oświaty, choć nie wszystkie głosy (nauczycieli, a zwłaszcza rodziców) podzielają tę opinię.

Istnieje wiele współdziałających ze sobą przyczyn takiego stanu rzeczy. Jak już wspominałam na początku niniejszego artykułu zjawisko obniżenia progu szkolnego i związaną z tym dojrzałością szkolną można analizować z punktu widzenia różnych teorii, zajmować się ich różnymi aspektami i rozważać w różnych kontekstach. Jeśli potraktujemy to zjawisko jako element systemu oświatowego, mamy na myśli procesy selekcyjne zachodzące w toku edukacji, a więc ze społecznymi procesami związanymi z przekraczaniem kolejnych progów edukacyjnych; jeśli potraktujemy próg szkolny z perspektywy psychologicznej – jako moment w drodze rozwojowej człowieka będziemy mieli na uwadze psychologiczne aspekty kariery edukacyjnej jednostki, której skutki – nie można zaprzeczyć – również będą analizowane jako przejaw procesów selekcyjnych zachodzących w oświacie³.

Należy podkreślić, że obecnie następujące zmiany mają pociągnąć za sobą upowszechnienie edukacji przedszkolnej, co wiąże się z koncepcją wyrównywania szans rozwojowych i edukacyjnych dzieci.

Dla podjętej tutaj problematyki znaczące jest spojrzenie na pracę wychowawczo-dydaktyczną nauczyciela. Wymaga to uświadomienia sobie rangi, jaką ma spełnić obniżenie progu szkolnego w całej drodze rozwojowej dziecka, a zwłaszcza w jego przygotowaniu do szkoły.

PRÓBA SPOJRZENIA NA PRÓG SZKOLNY JAKO ZMIANĘ

Chcę chodzić do szkoły (...)

Będę się uczył, (...)

Lubię chodzić z mamą do szkoły po brata,

on ma książki i czyta i pisze, odrabia lekcje i ja też tak chcę...

Te krótkie wypowiedzi dzieci świadczą o ich zafascynowaniu nową rolą ucznia i chęci szybkiego uzyskania „statusu pierwszoklasisty” oraz pozytywnym obrazie szkoły. Ale dla wielu dzieci przekroczenie progu szkolnego wiąże się z nową skomplikowaną i stresującą sytuacją związaną m.in. z realizowaniem nowych zadań i koniecznością pokonywania wielu barier.

Dziecko w wieku przedszkolnym cechuje pamięć mimowolna i niezamierzone uczenie się, a podstawową formą jego aktywności jest zabawa. Natomiast w szkole dominującym rodzajem działalności dziecka staje się nauka. Następuje podejmo-

² Informacje uzyskane z MEN.

³ *Edukacja elementarna jako strategia zmian rozwojowych dziecka*, red. H. Sowińska, R. Michalak, Kraków 2004, s. 14.

wanie działań w sposób intencjonalny. Niezbędna zatem staje się motywacja do podejmowanych działań o charakterze zamierzonego uczenia się. W tym kontekście kluczową sprawą jest *koncentrowanie uwagi dziecka na przedmiocie, podejmowanie – zgodnych z celem – działań sterowanych przez nauczycieli i kontynuowanie ich odpowiednio długo. Ważne jest też hamowanie reakcji na bodźce niezwiązane z aktualnie wykonywaną czynnością*⁴. Wobec powyższego ważne staje się nie tylko działanie, ale cel i sposób realizacji. Pojawia się planowanie oraz ocena i efekty podjętych czynności. Inaczej mówiąc, zmieniają się proporcje między podstawowymi formami działalności dziecka: zabawą, nauką i pracą.

Czy wobec tego ten – wspomniany wyżej – naturalny poryw dziecka do poznawania świata i rzeczywistości szkolnej nie ulotni się? Bo jakże często słyszymy od dzieci: *szkoła jest nudna, nie lubię jej, jestem gorszy od innych, mniej zdolny* itp. Poza tym jak się okazało, pani nie jest już tak wyrozumiała jak w przedszkolu, a intensywność nauczania jest znacznie większa. Należy dodać, że wkroczenie dziecka w nowy etap życia niekiedy stanowi dla niego źródło zagrożeń i napięć emocjonalnych, braku poczucia bezpieczeństwa, a w konsekwencji poczucia niższej wartości, co z kolei może wiązać się z niepowodzeniami rozwojowymi i edukacyjnymi dziecka. Ale wcale tak nie musi być.

Stąd trzeba zadać pytania: z jakimi kompetencjami i doświadczeniami dziecko stanie przed problemami, przekraczając próg szkolny? Czy będzie zmuszone pokonywać bariery? Czy uda mu się łagodnie przekroczyć ten próg? Jeśli nie, to jak temu w miarę wcześniej zaradzić? Co tak naprawdę ważne jest w szkole? Co to znaczy dobrze przygotowane dziecko do szkoły? Są to pytania, które stanowią dynamiczny efekt refleksji wielu specjalistów w dziedzinie edukacji uwzględniających nowe orientacje, metody i podejścia w pracy pedagogicznej z dziećmi w przedszkolu.

Dobre przygotowanie dziecka do podjęcia nauki w szkole nie jest oczywiście procesem niemożliwym do osiągnięcia. Wymaga jednak profesjonalnego namysłu wszystkich podmiotów edukacji nad przygotowaniem dziecka do szkoły i osiągnięciem przez nie dojrzałości szkolnej. Można założyć, że dzięki temu dziecko będzie miało możliwość dobrego funkcjonowania w szkole, co jest warunkiem pomyślnego dalszego rozwoju. Nauczycielowi przypada ważna rola wprowadzania dziecka w nowy, nieznaną świat rozwijania właściwych postaw, nabywania umiejętności i zdobywania wiedzy oraz umiejętne przeprowadzenie go od uczenia się incydentalnego do uczenia się intencjonalnego.

Niezależnie od tego istnieją jednak prawidłowości (prawa uczenia się i efekty), których respektowanie niemal zawsze jest korzystne. Znajomość ich ułatwia stosowanie właściwej stymulacji oraz stanowi podłoże do podejmowania decyzji o tym jak optymalizować rozwój i przygotować dziecko do podjęcia nauki szkolnej⁵.

⁴ Z. Włodarski, *Aktywność i jej znaczenie dla rozwoju*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1990, nr 1 i 2, s. 166.

⁵ Z. Włodarski, *Aktywność...*, s. 167.

PROBLEM DOJRZAŁOŚĆ SZKOLNEJ

Problematyka dotycząca dojrzałości szkolnej nie jest nowa w teoriach przedszkolnych i szkolnych. Obecnie wraz ze zmianami oświatowymi przybiera coraz wyraźniej na sile. Na przestrzeni wielu lat problem dojrzałości szkolnej był przedmiotem licznych badań. Obszerne ich opisy można znaleźć w pracach m.in.: S. Słyszowa⁶, L. Wołoszynowa⁷, A. Kopik⁸, B. Wilgocka-Okoń⁹. Dojrzałość szkolna była przedmiotem zainteresowań naukowych S. Szumana, A. Szemińskiej, H. Muszyńskiego, W. Okonia.

Dojrzałość szkolna w ujęciu ogólnym oznacza poziom wszechstronnego rozwoju dziecka, który pozwala mu rozpocząć naukę szkolną i bez trudności sprostać wynikającym z tego faktu obowiązkom. To sformułowanie uzależnia dojrzałość szkolną od dwu współzależnych elementów: ogólnego rozwoju dziecka i wymagań, jakie stawia przed nim szkoła¹⁰. Konotacja pojęcia „dojrzałość szkolna” ulegała modyfikacjom po wielu przeprowadzonych badaniach przez psychologów rozwojowych, którzy przyznali istotną rolę w kształtowaniu dojrzałości szkolnej środowiska, w jakim wychowuje się dziecko. Dlatego też gotowość szkolną współcześnie rozpatruje się jako proces i efekt współdziałania aktywności dziecka i aktywności dorosłych tworzących warunki do uczenia się, jako efekt interakcji, „współgry” właściwości dziecka i właściwości szkoły¹¹. Takie rozumienie gotowości szkolnej wskazuje dwie zasadnicze kwestie. Mianowicie ukazuje wpływ środowiska społecznego z jednej strony i aktywny udział dziecka w tworzeniu optymalnych warunków rozwoju z drugiej strony.

Na uwagę zasługuje również pogląd D. Golemana dotyczący gotowości szkolnej dziecka. Autor podkreśla rolę właściwości emocjonalno-społecznych, takich jak: łatwość nawiązywania kontaktu z rówieśnikami i osobami dorosłymi, umiejętność współzycia i współdziałania, zdolność wyrażania swoich potrzeb, wiarę w siebie, ciekawość świata, zdolność kontrolowania się na miarę swego wieku. Są to czynniki bardziej znaczące, aniżeli zdolność analizy i syntezy głoskowej i sylabowej, czy umiejętność odtwarzania figur lub znaków literowych¹². Trzeba dodać, że sukces dziecka w szkole nie jest uzależniony wyłącznie od umiejętności czytania, pisania i rachowania, ale także od umiejętności przezwycięzania negatywnych emocji, racjonalnego zachowania się w sytuacjach trudnych, stosowania się do poleceń nauczyciela i pozytywnego ustosunkowania się do wykonywanych zadań¹³.

⁶ S. Szyłowa, *Poznanie dzieci szkolnych i kierowanie ich rozwojem*, Warszawa 1974.

⁷ L. Wołoszynowa, *O umysłowej i społecznej gotowości dzieci do rozpoczęcia nauki*, „Badania Oświatowe” 1979, nr 3.

⁸ A. Kopik, *Akceleracja rozwoju dzieci 5-letnich rozpoczynających naukę szkolną*, Kielce 1996.

⁹ B. Wilgocka-Okoń, *Gotowość szkolna dzieci sześciolatków*, Warszawa 2003.

¹⁰ I. Dudzińska, *Wybrane zagadnienia pracy z dziećmi 6-letnimi*, [w:] *Wychowanie i nauczanie w przedszkolu*, red. I. Dudzińska, Warszawa 1983, s. 458.

¹¹ B. Wilgocka-Okoń, *Gotowość...*, s. 12.

¹² B. Zakrzewska, *Każdy przedszkolak dobrym uczniem w szkole*, Warszawa 2003, s. 11.

¹³ B. Muchacka, K. Kraszewski, *Dziecko w świecie współczesnym*, Kraków 2008, s. 115.

Najkrócej rzecz ujmując, w procesie przygotowania dziecka do podjęcia nauki w szkole *chodzi o to, aby stworzyć wszystkim jednakowo korzystne warunki. Dzieci niedojrzałe do nauki, a rozpoczynające ją w szkole, mają w tej instytucji mniejsze szanse na pomyślny dalszy rozwój*¹⁴. Uważam, że na ten problem należy spojrzeć znacznie szerzej z perspektywy profesjonalizmu nauczyciela. Oczywiście wymaga to od niego ogromnej wiedzy psychologicznej i pedagogicznej, głównie znajomości praw rządzących rozwojem dziecka i ich respektowaniem w toku pracy.

KRYTERIA DOJRZAŁOŚCI SZKOLNEJ

Przejawy dojrzałości umysłowej	Przejawy dojrzałości społecznej i emocjonalnej	Przejawy dojrzałości fizycznej
Swoboda w posługiwaniu się mową poprawną pod względem gramatycznym, artykulacyjnym.	Radzenie sobie w otoczeniu społecznym.	Odpowiedni poziom zdrowotny.
Prawidłowe rozumienie mowy innych (zarówno dorosłych, jak i rówieśników).	Samodzielność i zaradność w podstawowych sprawach codziennych.	Odporność na choroby i zmęczenie.
Logiczne przekazywanie swoich myśli.	Systematyczność.	Prawidłowe nawyki ruchowe, a w tym precyzyjne ruchy palców.
Umiejętność wypowiedzania się na temat swoich przeżyć oraz umiejętność formułowania poprawnie własnych sądów.	Zdyscyplinowanie.	Sprawność narządów artykulacyjnych.
Umiejętność dokonania analizy i syntezy wzrokowej, słuchowej.	Wytrwałość.	Dobra orientacja przestrzenna.
Dłuższa koncentracja na określonych tematach, przedmiotach i zjawiskach.	Dokładność.	Koordinacja i pamięć wzrokowo-ruchowo-słuchowa.
Prawidłowe ujmowanie stosunków przestrzennych.	Poczucie obowiązku, zdolność podporządkowania się innym, (np. wymaganiom nauczyciela).	Zadowolający ogólny rozwój fizyczny organizmu.
	Wrażliwość na opinie i ocenę innych.	Nieuszkodzony wzrok i słuch.
	Wrażliwość na potrzeby innych.	Dojrzałość fizyczna warunkuje dojrzałość psychomotoryczną dziecka (stanowi podstawę wyższych procesów uczenia się i opanowywania bardziej złożonych umiejętności).
	Wiara we własne siły, niezniechęcanie się trudnościami.	
	Prace na rzecz grupy rówieśniczej.	

¹⁴ Z. Włodarski, *Aktywność...*, s. 166.

Operowanie znakami i symbolami abstrakcyjnymi, co umożliwia dobrą naukę czytania i pisanie oraz rozwiązywanie zadań matematycznych.	Chęć i umiejętność nawiązywania kontaktów z rówieśnikami i nauczycielem.	<u>Jej przejawy:</u> Zręczność.
Dobra orientacja w otoczeniu.	Koleżeńskość.	Ustalona lateralizacja.
Wykazywanie chęci do nauki czytania, pisanie, matematyki.	Radzenie sobie z czynnościami higieniczno-porządkowymi.	Zrównoważona dynamika procesów nerwowych.
Określony zasób wiedzy ogólnej o świecie.	Chęć i umiejętność przystosowania się do wymogów nowego środowiska.	Sprawność ruchów rąk narzędziowych (praksji).
Łatwość w przyswajaniu i utrwalaniu nowych pojęć i informacji.	Równowaga uczuciowa – kontrolowanie doświadczanych emocji (lęk, złość itp.), niezewnętrznianie ich w sposób zbyt gwałtowny.	Umiejętność wykonywania ruchów ciągłych (przy łączeniu elementów graficznych).
Umiejętność wykorzystywania wiedzy w praktyce.	Samokontrola swego zachowania i wykonywanej pracy.	Zdolność utrzymania kierunku ruchu (rysowanie, pisanie wzdłuż linii poziomej).

Źródło: opracowanie na podstawie literatury: M. Przetacznikowa, *Dojrzałość szkolna*, [w:] *Psychologia rozwoju dzieci i młodzieży*, red. M. Żebrowska, Warszawa 1975; R. Popek, *Sylwetka psychologiczna dziecka w młodszym wieku szkolnym*, [w:] *Praca nauczyciela i ucznia w klasach 1–3*, red. M. Lelonek, T. Wróbel, Warszawa 1990; M. Przetacznik-Gierowska, G. Makiello-Jarża, *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, Warszawa 1985; B. Zakrzewska, *Każdy przedszkolak dobrym uczniem w szkole*, Warszawa 2003.

Powyższe zestawienie kryteriów dojrzałości szkolnej stanowi ważny punkt odniesienia oddziaływań pedagogicznych nauczyciela przedszkola wobec dziecka. Nie da się ich opisać w paru zdaniach, na czym ten proces – w swej istocie bardzo znaczący dla teorii i praktyki – ma polegać. Jestem zdania, że ważne jest zwrócenie uwagi przede wszystkim na prawidłowy rozwój osobowości dziecka. Dla potrzeb tego artykułu przyjmuję, że polega on na *komplementarnym traktowaniu jego funkcji, na harmonijnym formowaniu postaw poprzez wielostronne uczenie się*¹⁵. Aby uniknąć nieporozumień w aspekcie dydaktycznym, wielostronne uczenie się traktuję tu jako wspieranie rozwoju dzieci i zaspokajanie ich potrzeb rozwojowych, a nie jedynie jako nastawienie na kształcenie zgodnie z treściami programowymi. Wobec tego nie ulega wątpliwości, że praca przygotowawcza z dzieckiem powinna odbywać się nie tylko w różnorodny, ale przede wszystkim wielostronny sposób poprzez kształtowanie osobowości dziecka, rozwijanie jego zainteresowań poznawczych, kształcenie samodzielności myślenia i działania, eksplorowania, poszukiwania, odkrywania, negocjowania a także wyrabiania umiejętności organizowania własnej pracy. To wszystko odbywa się w drodze pobudzania aktywności intelektualnej, emocjonalnej i praktycznej.

¹⁵ F. Bereźnicki, *Efektywność uczenia się wielostronnego w klasach początkowych*, [w:] *Procesy uczenia się i ich efektywność*, red. F. Bereźnicki, J. Świrko-Pilipczuk, Szczecin 2006, s. 91.

Zakładam, że wielostronna aktywność dziecka sprzyja poznaniu wiedzy, przyswojeniu jej i zrozumieniu oraz wykorzystaniu jej w nowych nieznanach dotąd sytuacjach. Oprócz tego umożliwia rozwój zainteresowań, ułatwia opanowanie różnorodnych umiejętności, nawyków i przyzwyczajzeń. Wyrabia wytrwałość w pokonywaniu trudności, śmiałość poszukiwań i odwagę bronięcia własnych poglądów. Powoduje emocjonalne zaangażowanie, dzięki któremu wzrasta zapał i chęć do podjęcia nauki w szkole.

Oprócz tego, wielostronna aktywność wpływa na przyrost wiadomości i umiejętności dzieci oraz na operatywność i trwałość wiedzy. Należy jednak podkreślić, że w odniesieniu do dziecka w wieku przedszkolnym zwraca się bardziej uwagę na sposoby i metody poznawania rzeczywistości niż zasób wiedzy. Wiele wskazuje na to, że na osobowość dziecka największy wpływ ma wiedza „żywa”, zdobyta w bezpośrednim kontakcie z otoczeniem, przeżywana i stosowana w praktyce na bieżąco. Taki rodzaj wiedzy inspiruje zarówno myślenie jak i działanie dziecka¹⁶.

Dziecko zdobywa wiadomości nie tylko przez „podawanie”, ale głównie przez „odkrywanie”. Czynności odkrywcze dominują nad pamięciowym przyswajaniem wiadomości, gdyż wzbudzają pozytywną motywację do nauki, powodują zaciekawienie, zainteresowanie i zadowolenie z odkrycia nieznannej wiedzy. Istotne więc znaczenie będzie miała aktywność emocjonalna wyzwalana za pomocą metod eksponujących i poszukujących oraz wykorzystywania różnorodnych środków dydaktycznych w pracy zbiorowej, grupowej i indywidualnej. Aktywność sfery emocjonalnej polega na wzroście pobudzenia systemu nerwowego, co powoduje wyraźne zmiany w funkcjonowaniu organizmu. Jak podkreślają psychologowie, procesy emocjonalne współwystępują i w pewnym sensie współdziałają z procesami poznawczymi i wywierają wpływ na ich przebieg i treść, wzmacniają funkcje pamięci, spostrzegania i myślenia¹⁷. Sprzyjają one poszerzeniu wiadomości, umiejętności, nawyków i doświadczenia dziecka, jego ogólnemu rozwojowi umysłowemu oraz zadowoleniu z uzyskanych rezultatów. Aktywność emocjonalna jest ważnym elementem procesu uczenia się i kształtowania dojrzałości szkolnej dziecka. Jest rzeczą oczywistą, bo każdy z nas wie, z własnego doświadczenia, że w toku pracy dziecku towarzyszą różnego rodzaju stany uczuciowe. Podobnie rzecz się ma w odniesieniu do oceny tego, co dziecko przeżywa, np. w stosunku do danej osoby czy zjawiska. To wszystko może wpływać korzystnie na przebieg procesu uczenia się lub znacznie go utrudniać. To z kolei warunkuje częstość podejmowania określonego działania z jednej strony, a nawet beczynność i apatię z drugiej strony¹⁸. Stymulacja aktywności emocjonalnej warunkuje dziecku łatwiejsze przystosowanie się do warunków szkolnych i pełnienia roli ucznia.

¹⁶ G. Kapica, *Teoria i praktyka doskonalenia kompetencji uczniów klas początkowych*, „Życie Szkoły” 1991, nr 9, s. 525.

¹⁷ M. Tyszkowa, *Możliwości intelektualne dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, [w:] *Rola nauczania początkowego w edukacji szkolnej*, red. J. Kujawiński, Poznań 1978.

¹⁸ J. Lubowiecka, *Potrzeby i warunki rozwoju dziecka w okresie edukacji elementarnej*, [w:] *Edukacja elementarna a diagnoza pedagogiczna*, red. M. Kochan-Wójcik, A. Krajna, Z. Kuklińska, E. Malkiewicz, Warszawa 2002, s. 142.

Inny argument potwierdzający tezę o znaczeniu wielostronnego uczenia się związany jest z sensownym przyswajaniem wiedzy przez dziecko. Aby dziecko mogło odpowiednio przyswoić wiadomości, musi je zrozumieć. Toteż należy wyzwać aktywność intelektualną poprzez wprowadzanie problemów w toku przerabianego materiału programowego, umożliwiając dzieciom formułowanie, rozwiązywanie i sprawdzanie zagadnień, czemu służy stosowanie metod poszukujących i czynnościowych. Rozwiązywanie problemów przez dzieci wymaga od nich postawy poszukującej i wielostronnej aktywności, co jest warunkiem zdobywania samodzielności intelektualnej i praktycznej. Od najwcześniejszych lat trzeba uczyć dzieci rozwiązywania problemów i umiejętności podejmowania decyzji, weryfikowania jakości pozyskiwanych informacji. W tym celu należy rozwijać *nie tylko podstawowe umiejętności poznawcze, ale także umiejętności wyższego rzędu*¹⁹. W tym kontekście dużą rolę przypisuje się do aktywizowania poznawczego dziecka, prowokowania go do formułowania pytań i poszukiwania odpowiedzi. Specyficzność tego zadania polega na tym, że *dziecko zaczyna rozumieć, że nie wystarczy mieć jakies zdanie, trzeba mieć argumenty na jego uzasadnienie. W tym, co się mówi trzeba zawrzeć jasne znaczenie. Trzeba umieć rozróżniać, dawać przykłady, być przygotowanym na kontrargumenty i umieć rozwinąć myśl*²⁰. Należy pamiętać, że dziecko w wieku przedszkolnym tworzy, rozbudowuje i ciągle przekształca własną reprezentację umysłową świata. Dużą rolę odgrywają tu słowa. Służą one nie tylko do formułowania myśli i porozumiewania, które wyraża się w rozumieniu tego, co mówią inni, w wypowiedaniu własnych myśli w sposób rozwinięty i dla innych zrozumiały, ale biorą również udział w rozpoczynającym się porządkowaniu własnej reprezentacji świata²¹.

Na przyrost wiadomości ma również wpływ działalność praktyczna dzieci, gdyż każde działanie poprzedza przekazanie wiadomości. Działanie jest także źródłem wiadomości i wiadomości te rozszerza. Ważne więc znaczenie będzie miała działalność praktyczna pobudzana za pomocą metod czynnościowych, które skłaniają do poszukiwań. Dziecko odkrywa dla siebie nowe fakty i zjawiska, rozwijając tym samym myślenie teoretyczne i praktyczne. Istnieje zatem potrzeba dostarczania dzieciom różnorodnych środków dydaktycznych, szczególnie manipulacyjnych, aby pobudzać ich procesy myślowe. Dużą rolę odgrywają tu metody czynnościowe, które związane są z formułowaniem przypuszczeń, ale także i z ich weryfikacją empiryczną, co z kolei aktywizuje procesy intelektualne dziecka. Poziom aktywności intelektualnej ściśle wiąże się z rodzajem działalności, do jakiego zostają włączone czynności poznawcze, a raczej intelektualne. Przejawem aktywności intelektualnej jest samodzielne, logiczne myślenie, wyprowadzanie wniosków, uogólnianie²². W rezultacie, chodzi o to, aby dziecko miało możliwość

¹⁹ J. Lubowiecka, *Potrzeby i warunki...*, s. 138.

²⁰ R. Fisher, *Uczymy jak myśleć*, Warszawa 1999, s. 162.

²¹ Z. Włodarski, *Aktywność...*, s. 163, 165.

²² J. Nowacki, *Rozwijanie różnych rodzajów aktywności ucznia w klasach początkowych*, „Oświata i Wychowanie” 1984, nr 14, s. 27.

swobody w inicjowaniu własnych działań. Jak wynika z badań J. G. Helm i L. G. Katz²³ – skutkuje to w przyszłości osiąganiem lepszych wyników w nauce czytania, pisania, liczenia itp.

Istotną grupę zadań w przygotowaniu dziecka do podjęcia nauki w szkole stanowi kształcenie sprawności praktycznych dziecka, które to często przesądza o przydatności jego potencjałów umysłowych i aksjologicznych. Chodzi o to, aby dziecko opanowywało wiadomości poprzez wszechstronne, bogate, twórcze, mądre i moralne wartościowe działanie (por. Okoń, 1976, s. 31). Kiedy w grę wchodzi dziecko wyraźnie trzeba zaznaczyć, że proces wychowawczo-dydaktyczny w przedszkolu to nie transmisja i nauczanie, ale proces badawczy, angażujący wszystkie sfery jego osobowości.

Dlatego też, niezbędna jest diagnoza osiągnięć i prognoza możliwości rozwojowych dziecka. Od roku szkolnego 2009/2010 nauczyciele wychowania przedszkolnego będą zobowiązani do prowadzenia diagnozy gotowości szkolnej dzieci w roku poprzedzającym rozpoczęcie nauki w szkole. Nie jest to zadanie zupełnie nowe, gdyż obecnie obowiązujące przepisy nakładają na przedszkola obowiązek rozpoznawania potencjalnych możliwości oraz indywidualnych potrzeb dziecka (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003). Zwiększanie szans edukacyjnych – jak słusznie twierdzi dyrektor CMPPP Elżbieta Nerwińska to najpierw dobra diagnoza, a następnie zindywidualizowana praca nauczycieli, zarówno z dziećmi mającymi jakieś specyficzne trudności, jak i wyróżniającymi się jakimiś szczególnymi zdolnościami, które jak najwcześniej warto rozwijać²⁴.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA:

Ponieważ sytuacje pedagogiczne są niepowtarzalne, a każdy nauczyciel ma swoją osobistą koncepcję wychowania i nauczania, nie ma gotowych recept w postaci wzorów nadających się do stosowania w pracy z dzieckiem pod kątem rozwijania jego dojrzałości szkolnej. Niezależnie od tego dla całej poruszanej przeze mnie problematyki zasadnicze wydaje się stwierdzenie, dotyczące krytycznego namysłu nad przebiegiem dyskusji na temat sensu i perspektyw pracy wychowawczo-dydaktycznej, w czasach gdy sytuacja wychowania jako takiego sprawia dla niektórych wrażenie coraz bardziej chaotycznej (por. Speck, 2005).

²³ J. G. Helm, L. G. Katz, *Mali badacze. Metoda projektu w edukacji elementarnej*, tłum. E. Pulkowska, CODN, Warszawa 2003.

²⁴ Szkolenia są prowadzone z inicjatywy MEN przez CMPPP. Mają one pomagać nauczycielom dobrze przygotować się do tych zadań, stawianych bardziej wyraźnie przez nową podstawę programową. Jedno z zadań dotyczyło przygotowania nauczycieli wychowania przedszkolnego do prowadzenia ukierunkowanej obserwacji dzieci pięcio- i sześciolletnich pod kątem gotowości szkolnej. Głównym celem szkoleń, było zapoznanie nauczycieli ze sposobem oceny gotowości dzieci do podjęcia nauki w szkole. Dzięki temu już szereg nauczycieli zyskało odpowiednie przygotowanie do realizowania nowej podstawy programowej wychowania przedszkolnego. (<http://www.cmppp.edu.pl/node/25198> (27.02.2009)).

To wszystko wymaga od nauczyciela jako inteligentnego, odpowiedzialnego człowieka umiejętności rozumienia natury dziecka i adekwatnego definiowania sytuacji wychowawczo-dydaktycznych.

Małgorzata Falkiewicz-Szult

Bibliografia:

- Bereźnicki F., *Efektywność uczenia się wielostronnego w klasach początkowych*, [w:] *Procesy uczenia się i ich efektywność*, red. F. Bereźnicki; J. Świrko-Pilipczuk, Szczecin 2006.
- Dudzińska I., *Wybrane zagadnienia pracy z dziećmi 6-letnimi*, [w:] *Wychowanie i nauczanie w przedszkolu*, red. I. Dudzińska, Warszawa 1983.
- Edukacja elementarna jako strategia zmian rozwojowych dziecka*, red. H. Sowińska, R. Michalak, Kraków 2004.
- Fisher R., *Uczymy jak myśleć*, Warszawa 1999.
- Helm J.G., Katz L.G., *Mali badacze. Metoda projektu w edukacji elementarnej*, tłum. E. Pulkowska, CODN, Warszawa 2003.
- Kapica G., *Teoria i praktyka doskonalenia kompetencji uczniów klas początkowych*, „Życie Szkoły” 1991, nr 9.
- Kopik A., *Akceleracja rozwoju dzieci siedmioletnich rozpoczynających naukę szkolną*, Kielce 1996.
- Lubowiecka J., *Potrzeby i warunki rozwoju dziecka w okresie edukacji elementarnej*, [w:] *Edukacja elementarna a diagnoza pedagogiczna*, red. M. Kochan-Wójcik, A. Krajna, Z.Kuklińska, E. Małkiewicz, Warszawa 2002.
- Muchacka B., Kraszewski K., *Dziecko w świecie współczesnym*, Kraków 2008.
- Nowacki J., *Rozwijanie różnych rodzajów aktywności ucznia w klasach początkowych*, „Oświata i Wychowanie” 1984, nr 14.
- Okoń W., *Podstawa wykształcenia ogólnego*, Warszawa 1976.
- Słyszowa S., *Poznanie dzieci szkolonych i kierowanie ich rozwojem*, Warszawa 1974.
- Speck O., *Być nauczycielem*, Gdańsk 2005.
- Tyszkowa M., *Możliwości intelektualne dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, [w:] *Rola początkowego nauczania w edukacji szkolnej*, red. J. Kujawiński, Poznań 1978.
- Wilgocka-Okoń B., *Dojrzałość szkolna dzieci a środowisko*, Warszawa 1972.
- Wilgocka-Okoń B., *Gotowość szkolna dzieci sześcioletnich*, Warszawa 2003.
- Włodarski Z., *Aktywność i jej znaczenie dla rozwoju*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1990, nr 1 i 2.
- Włoszynowa L., *O umysłowej i społecznej gotowości dzieci do rozpoczęcia nauki*, „Badania Oświatowe” 1979, nr 3.
- Wygotski L.S., *Nauczanie a rozwój w wieku przedszkolnym*, [w:] *Wybrane prace psychologiczne*, red. L. S. Wygotski, Warszawa 1971.
- Zakrzewska B., *Każdy przedszkolak dobrym uczniem w szkole*, Warszawa 2003.

